

jellemző, uralja az utolsó mondatokat. Nem a világ zajai szűnnek meg, hanem a fejben hallgat el az életöszön, a túlélés már nem fontos, csak a szenvedésnek legyen vége. Ettől a testi és lelki szenvedéstől szeretne megszabadulni Danyi főhőse is. Az utolsó sorokban szembeállítja Od és Brazo reggelt indító pálinkázását a lezárással. A horvát tenger partjáról visszahúz az elbeszélő szíve a bácskai pálinkához, ezzel fejezné be az egészet, az egész emlékezést, hömpölygést a gondolatokban. A megnyugvás mindkét regény végén ott van sejtelmesen, talán kicsit baljósloan is.

A két kötet egyszerre jelent meg a *Magvető* (Sirbik esetében emellett a *Forum*) 2015-ös könyvheti újdonságaként, ami több szempontból is sikeresnek számít. Mindkét kötetéről elismerő kritikák születtek, Sirbik művét a *Könyvesblog* a hét könyvének választotta, valamint Margó-díjra jelölték, míg Danyi regényét több évi toplistán láthatjuk kiemelt helyen szerepelni, és a *Litera* év végi körkérdésén is többen nagy felfedezésnek tekintik. Mind *A dögeltakarító*, mind a *St. Euphemia* nagyon fontos regénye a vajdasági magyar irodalomnak, s nem kizárólag annak, hiszen a traumák elbeszélhetősége szempontjából megkerülhetetlen a délszláv háború tapasztalata is. A két könyv külön-külön is egész történet, mégis úgy gondolom, hogy a kettő együtt olvasva, egymás mellé helyezve lesz különlegesen izgalmas, teljes képet adva arról, hogy vannak olyan traumák, amelyeket a kimondás által sem lehet feldolgozni. (*Magvető; Magvető-Forum*)

KELEMEN EMESE

„Egyszer minden éjszaka végére pontot kell tenni”

KUBISZYN VIKTOR: *OROSZRULETT*; SZENDI NÓRA: *ZÁRVÁNYOK*

Szendi Nóra *Zárványok* és Kubiszyn Viktor *Oroszrulett* című regénye mindössze pár hónap eltéréssel jelent meg 2015-ben. Az *Oroszrulett* Kubiszyn harmadik könyve a szerhasználatot analizáló és bemutató vallomásos prózában, a bevallottan ön-életrajzi igényű, úttörő jelentőségű 2011-es *Drognapló*, illetve a két évvel későbbi novellafüzér, a *Foglaltbáz* után. A téma létjogosultságát mi sem bizonyítja jobban, hogy az utóbbi pár évben feltűnően sok alkotás született abból a célból, hogy „azok hangján írjon, akik nem szólalnak meg” (olvasható a 2013-as *Foglaltbáz* fűszövegén). A függőség lélektanát a pszichológia és pszichiátria eszközeivel megközelítő szakirodalmon (Dr. Máté Gábor: *A sóvárgás démona*; Zacher Gábor – Karizs Tamás: *Mindennapi mérgeink*) és vallomásokon túl sorra születtek a témát belső szemszögből megszólaltató, vagy csak egy-egy szubkultúrát a droghasználat nézőpontjából is bemutató szövegek (Szabó Győző: *Toxikoma*; Pőcze Flóra: *A moszkva tér gyermekei*; Bódi Péter: *Szétírt falak*). A szerhasználatot tematizáló irodalom a fikciót és realitást vegyítő gonzó műfaját idézi meg, a kemikáliák által előidézett állapotban elmosódik a valóság és a képzelet közti határvonal, s ezt legin-

kább a fragmentált nyelv, a vallomásos hang, az asszociatív képzetársítások és a szokatlanul erős képiség érzékelteti. Az utóbbi időszakból is kiemelhetünk olyan alkotásokat, amelyeknek habár nem a szerhasználat a fő témája, mégis bizonyos szempontból lényegessé válik annak megmutatása (mint például Jászberényi Sándor vagy Potozky László művei).

Az olvasó voyeuré válik, megismeri a perifériára szorult szereplők életét, azt, amiről a társadalom nem vesz tudomást, s ami emiatt a többség számára láthatatlan egzotikum. Még akár sci-fiként is olvashatjuk ezeket a szövegeket (amire egyébként az *Oroszrulett* is rájátszik, a szerhasználat több ízben is az ürbe való kilépéssel egyenértékű), ha figyelembe vesszük, hogy a szereplők által megtapasztalt tudatállapotok párhuzamos valóságok, a társadalom számára láthatatlan életek pedig alternatív történelmek. A szociografikus igénnyel megrajzolt szereplők nagy része mindig az aktuális jelenre fókuszál, egyrészt mert körülményeit és lehetőségeit tekintve fizikailag is determinálja a pillanat, másrészt legbelül és lényegileg éppen ide vágyakozik: a módosult érzékelés állandó jelenébe, a mámor extázisába, a külvilág totális kizárásába. Ez utópia és disztópia egyszerre, amit egymással ellentétesen él meg a külső szemlélő (disztópia) és az, aki benne él (utópia). A tudatmódosult állapotról való beszéd fragmentált, az elbeszélő időtől és tértől való függetlenségét képezi le a narratíva. A máshogyan érzékelt idő, illetve a „flessek-re” való tényleges és teljes visszaemlékezés lehetetlensége tört nyelvet eredményez, ami párhuzamos az elbeszélő belső ürességével, az elérhetetlen teljesség és kiteljesedés kudarca pedig a traumairodalommal rokonítja a műfajt.

Szendi Nóra elsősorban olyan értelmiségi, jómódú fiatalokról ír, akiknek már a mindennapjaik részévé váltak a drogok, ám a külvilág ezt mégsem veszi észre. Ebben az állapotban a szer nem okoz családi, párkapcsolati, egzisztenciális vagy fizikai-lelki károkat, elsődleges célja a rekreáció. Ezt a fázist követi a problémás szerhasználat, aminek következtében már tapasztalhatók sérülések, a fogyasztó azonban a további fogyasztás érdekében ignorálja ezeket. A függőség különböző fokozatai szerinti kategorizálás viszont két okból is problematikus. Egyrészt a szakirodalom nem tudja egyértelműen elválasztani a szociális fogyasztót a problémástól, másrészt a szerhasználó sem ismeri fel helyzetét – egészségtelen énképét folyamatos öngazolás torzítja –, ebből adódóan egy külső, objektív szemlélőnek is nehezebb őt megközelíteni. Miként számoljon tehát egy regény a „rejtőzködőkről”, a szociális és problémás fogyasztás között ingázókról, akik nem feltétlenül jellemezhetőek a legtipikusabb függők tulajdonságaival, ráadásul társadalmi szignifikációjuk is nagyon alacsony?

Szendi rejtőzködői zárványokban élnek, a szerelmesek (67.), az anyagosok (268.), és az önmaga előtt kudarcot valló egyén is (312.). Ugyan minden zárvány izolál a külvilágtól, látszólagos védőburok csupán: „nemcsak belülről, de kívülről befelé is torzít” (321.). A *Zárványokban* nagyobb tétje lehetett volna a drogkarrier bemutatásának, ha önálló egzisztenciával rendelkeznek a szereplők. Ez esetben kiderülhetett volna, képes-e Irén önálló életet teremteni a szülőkhöz való visszaköltözés alternatívája nélkül. A droghasználatot jellemző tét- és következménynélküliség arra enged következtetni, hogy talán nem is a szerfogyasztás az elsődleges témája a regénynek. A *Zárványokban* a szerhasználat és az arról való beszéd metaforikus értékű, legtöbbször a férfiakkal való kapcsolattal analóg, a főszereplő hol bol-

dog, hol boldogtalan epizódjainak hangulati aláfestése. Irén mentegeti magát, amikor Csurinak beszél készülő regényéről: „[...] azt mégse mondhatom Csurinak, hogy pasikról akarok írni [...] maradjunk inkább a narkónál, az kellően tág témakör, minden belefér” (106.). Irén viszonya saját nőiségéhez a kezdetektől fogva problematikus. Nem szép, imád alpári stílusban beszélni, és egyáltalán nem nőies (11.). Ez izolálja is a külvilágtól saját zárványába, ahol feljegyzéseket ír, szerelemről álmodozik és terveket sző a kiszemelt meghódítására. Szendinél a férfikkal való kapcsolat (vagy inkább a kapcsolatra való alkalmasság) formálja nőiessé Irént („férfimarkokba simulóvá erodálnak az évek”, 370.), ez a *Zárványok* fő tétje, hogy miként alakítják Irént ezek a különböző zárványok, a három férfihoz, illetve Berzsenyihez fűződő kapcsolata.

Irén megrögzött naplóíró, megfigyel, rögzít, elemez, visszaolvas. Szendi is a naplóját használta fel a *Zárványok*hoz, viszont a saját szöveg szeretete ez esetben túlírtáshoz vezetett, aminek egyik nyilvánvaló oka Szendi rajongása a klasszikus magyar irodalomért. Irén kamaszos szentimentalizmusa („Szentélyt építék a rajongásomnak.”, 14.) és jelzőhalmozása lényegileg nem tesz hozzá a regényhez, és egy idő után érdektelenné válik. A nyelvi felfokozottság Irén érzelmi életét képezi, a háromféle „anyaghoz” fűződő viszonyát. Anyag itt először is a már említett három plusz egy férfi, akiket Irén megír: Vladimir, Csuri, Marci és Berzsenyi. Vágyakozását, majd az esetleges beteljesülést a drogok által módosult tudatállapottal állítja párhuzamba. Anyag lesz továbbá a regényben készülő szakdolgozat és „a sohanapjára várható” (389.) regény is. Megállapításaiból vitathatatlanul látszik, hogy Irén vérbeli és prototipikus bölcsész, kedvenc és leghálásabb témája pedig a szerelmi bánat (30.). Végül pedig anyag lesz a drog is, ami sok esetben hasonlóan „működik”, mint az éppen aktuális férfi. Irén mindhárom anyaggal való kapcsolatában lényeges tényező a fantáziálás, a dominancia és a hatalomgyakorlás iránti vágy. „Először mondjuk rádcsavar, mindig így van, amikor egy vegyület hatni kezd.” (67.) A már tárgyalt zárványmotívum pedig ugyanúgy utalhat a szerelmesekre, mint a szerhasználók szubkultúrájára. („Utolsó narkós vagyok. Vagy csak szerelmes. Egyformán köpni kell tőlük.”, 313.) És még lehetne sorolni a helyeket, ahol a *Zárványok* rájátszik a kétféle extázis közti hasonlóságra (13., 16., 69.).

A szerfogyasztással kapcsolatos részekben az öngazolás narratívája dominál, ami nem ítéli el a fogyasztást, szükséges rosszként kezeli azt (bizonyos tekintetben a regény a fogyasztói társadalom görbe tükré.). Ennek következtében a szereplők nem kapnak visszacsatolást hibáikról, viszont a folyamatosan ismételt önhazugságaik egyre nyomasztóbbá válnak. A tisztaság lehetősége azonban még az állandó anyagozásnál is rosszabb: „félelmetesebb, mint egész nap kenni, föléd tornyosul a világ” (281.). Szendi hősei még az utolsó hátborzongató élményt követően sem reflektálnak igazán a történetekre. Mindössze annyi történik, hogy a hatalom által hozott döntések következtében a mindennapi valóság még inkább perifériára kényszeríti a kívülállókat. Az pedig illúzió, hogy mindez elég volna ahhoz, hogy a fogyasztói társadalom leginkább lenézett rétege felszámolható legyen.

Az *Oroszrulett* underground útinapló („A város alatt van egy ugyanakkora város legalább, mint fent.”, 56.), a függőséget társadalmi, irodalmi-művészeti, szociológiai és vallási kontextusban is vizsgáló alternatív városrajz. A regény két főszereplője az író, aki már nem aktív szerhasználó, illetve tolmácsa, „Sztalkere” (43.) és „anyagótlé-

ka” (52.), Léna, akivel egy-két éve találkozott egy könyve kapcsán, most pedig „lélekvezetőjévé” (56.) válik az orosz undergroundban, ahol még ő sem ért mindent („Bábelmoszkva”, 99.). Kettejük viszonya többrétegű, Léna vezető és régi ismerős, de a férfi ráébred, hogy kizsákmányolta a lányt: „kísérleti nyúlként” (128.) arra használta, hogy helyette élje át az, ami neki már tilos. Az utazás alászállás a földi purgatórium rejtőzködő lakóihoz, valamint a logikától való megszabadulás módja, ami nélkülözhetetlen a férfinak ahhoz, hogy írni tudjon. A cím a függőségre utal, vagyis a függő működésre, a „sorsulettre” (206.), ami a szabadságot is jelenti, hiszen az egyén válik élete kovácsává, nem a fölé tornyosuló hatalom: „Ebben a játékban az a jó, hogy ha nyersz, csak az életet nyered [...] semmi többet, de mégis, ez a minden.” (143.)

Moszkva izgalmas és egzotikus élmény az elbeszélő számára, Oroszország kultúrtörténetileg Európán kívüli hely, ahol „nem volt reneszánsz, nem volt felvilágosodás” (71.). A hatalom elképesztő méreteket ölt, a város képében köti gúzsba az egyént, illetve megsemmisíti azt, aki nem a szabályai szerint játszik. „A város felzabál, ha vesztes vagy. Kiradíroz.” (58.) A város metamorfózisa végigvonul a könyvön, de mindig hatalmi játszmák szerint. A Yuliával való megismerkedés, a szexuális kapcsolat a nagybetűs orosz nővel az országgal történő egybeolvadást is jelenti: „Oroszországgal szeretkeztem” (225.). Máshol a város a drog, ami még a tiszta tudatot is felülírja, a férfi betép tőle (179.), mintha a város ingereit befogadni már önmagában elég lenne ahhoz, hogy elinduljon a belső utazás. Léna és az elbeszélő az orosz realizmus kulisszái között találják magukat, amikor leereszkednek a kiúttalanok és halálraítéltek közé. A férfi rokonítja a narkotikumokat használó, társadalmon kívüli szubkultúrákat leíró irodalmat az orosz realizmussal, utóbbi egyik változataként kezeli azt. Innen nézve előképe Gorkij vagy Bulgakov, akik a periférián élő függőkről is gyakran írtak.

Az *Oroszrulett* a sóvárgás regénye, melynek elbeszélője módosult tudatállapotba kíván eljutni, viszont tisztában van vele, hogy ehhez szert már nem használhat, csak az emlékeit és a képzelőerejét. Az utazás a sóvárgás metaforája, a nyugalom megtalálásának a lehetetlensége, a múlt iránti vágyakozás. Az idő linearitásának elutasítása zajlik a regényben, az állandó útonlét folyamatos jelenbe taszítja a főhőst, a „csak az van, ami történik” (31.) állapotába. Míg lakásában „az emlékezet salakjával” (30.) szembesül, addig az útra magával cipelt bőrönd az állandó jelen (és jelenlétet) implikálja, az utazás így válik a múlttól megfosztott jelené. Mindez végrehajtható turista üzemmódban – „bezárom a látványt a telefonomba” (54.) – és résztvevő megfigyelőként, amikor az elbeszélő önmagát is megfigyeli. A főhősnek mindkettőben része van, a regény narratívája emiatt pedig egyszerre objektív és szubjektív, az elbeszélés gyakran vált E/1-ből E/3-ba és vissza. Az utazás tétje a jelenbe érkezni, és megélni azt. „Belső időutazás, amiben társutas vagyok.” (73.) Az „akárhol és a sehol között” (76.) tér nélküli tartománya a cél.

Az elbeszélő legfontosabb attribútuma, hogy ugyan nem használ semmit, de sóvárog a kemikáliák kreálta élmény után, ezzel viszont visszaesését kísérti. A sóvárgás az „én és az ő közötti állandó harc” (21.), ahol a múltbeli én tör a jelenben élő én életére. Az *Oroszrulett* főszereplője teljesen szermentes, belső vívódását pedig a sóvárgás állandó jelenléte és a visszaeséstől való zsigeri félelem keretezi. Robinsonhoz hasonlítja az egykori szerhasználót, aki habár életben maradt, de egy

szigeten, a világtól elzárva és örök otthontalanságban kell élnie. A tisztasággal való viszony, akárcsak Szendinél, itt is ambivalens. Léna azzal szembesíti az elbeszélőt, hogy tudatállapot-tolvaj, „flessvámpr” (180.), aki mások belső utazását szeretné a sajátjaként megélni, miközben végig kívülálló marad. De a férfi maga is felismeri, hogy a tisztaság és az anyagos lét egyformán illúzió (15.), így a végeredményt tekintve majdnem mindegy, hogy melyiket választja. Számára a pillanat megélésének kísértése a visszaesés kísértésével azonos, ezért mond köszönetet az utazás végén, amiért sikerült erősnek maradnia a csábítással szemben (262–263.).

Akárcsak a *Zárványok*, az *Oroszrulett* is vizsgálható metaregényként. A főhős törekszik rá, hogy „reflektáljon önmagára és megragadja az elmúlt időt” (21.). A szereplők és a regényírás is tematizálódik, a készülő művel egyetemben. „Belső repülés ejtóernyő nélkül, hogy felhozzam, és megformáljam azt, ami érdemesnek tűnik rá.” (16.) Az önmegfigyelés dokumentálásán túl az írás másik aspektusa a lehetőség, hogy a szöveg majd másokon segít (17.), és ezáltal parabolává válik. Kubisznyn nyelve mozaikszerűen, a szövegbe épített irodalmi és kulturális referenciával árnyalja a narratívát, bátran és kaleidoszkópszerűen válogat a (kötet végi irodalomjegyzék segítségével is feltárható) kulturális utalásokból (*Harcosok klubja*, *Mechanikus narancs*, Tim Leary, Tolsztoj stb.) továbbá filmes hatású eszközökkel is frissíti látomásos képességét: „a kép vibrálni kezd, Fekete-fehér lesz és szemcsés” (7.).

A kontrollálatlan droghasználat teljes dekonstrukcióhoz és amortizációhoz vezet, az általa képviselt „szent háború a valóság ellen” (250.) a szerhasználaton túl azonban máshol is kimutatható. Anyagos a színész, aki a fantázia teremtette másik életet választja (135.), az irodalom hallucináció (199.), a háború pedig „tökéletes, irracionális lebegés” (217.). A szerhasználók tulajdonképpen művészek, mert ebben a világban az önpusztítás lehet az egyetlen releváns önkifejezés. Mindkét regény szereplői homokszemek a gépezetben, a hatalom mechanizmusa pedig hiába analóg az addiktív fogyasztó működésével, eltávolítja a beteg részeket a társadalom testéből. A rendszer felmenti az egyént, de kötelezi is egyben, hogy részt vegyen működésében, ám ha az kilép ebből a közös hallucinációból, büntetést kap: aki illegálisba vonul, az megszűnik létezni. (*Kalligram*; *Apokrif-FISZ*)

LUKÁCS BARBARA

Felelős kiadó: IMRE LÁSZLÓ

Kiadja az Alföld Alapítvány megbízásából az Alföld szerkesztősége

Tipográfia: Kass János

Szedés, tördelés: Alföld szerkesztősége.

Nyomás: PIREHAB Nonprofit Kft. Nyomdaüzeme, Debrecen

Felelős vezető: Becker Norbert vezérigazgató

Index: 25 901 ISSN: 0401—3174

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 4024 Debrecen, Piac u. 68. Telefon és fax: (52) 412-626 — Postafiók száma: 4001 Debrecen 144. — Kéziratot nem őrünk meg és nem küldünk vissza. — Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál (Bp., VIII. ker. Orczy tér 1. tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp., 1900). További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu — Évi előfizetés 7200 Ft, félévi 3600 Ft. — Befizetéskor minden esetben kérjük feltüntetni az *Alföld* irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat nevét.